

12. Ernest Hemingway – Stařec a moře

Autor

- **Rodné jméno:** Ernest Miller Hemingway
- **Životní a profesní etapy:**
 - **1918–1919:** dobrovolník St. John's Ambulance na italské frontě (1. světová válka)
 - **1920–1923:** redaktor deníku *The Kansas City Star* (vliv strohého stylu)
 - **20. léta:** exil v Paříži („Ztracená generace“), přátelství s F. Scott Fitzgeraldem, Gertrudem Steinovou aj.
 - **30. léta:** válečný zpravodaj ze Španělska; psal reportáže o občanské válce
 - **40. léta:** redaktor a reportér BBC během druhé světové války
- **Osobní život:**
 - čtyři manželství
 - vášeň pro lov, rybaření, safari a box – často se zrcadlila v jeho dílech
 - boj s depresemi a zdravotními následky válek
- **Literární ocenění:**
 - Pulitzer Prize za *Stařec a moře* (1953)
 - Nobelova cena za literaturu (1954) – „za mistrovské umění narativu... a vliv na styl 20. století“

Děj

Staříčkého kubánského rybáře Santiaga už několik měsíců (84 dní) provází smůla. Nejenže se mu nepovedlo chytit žádnou větší rybu, ale kvůli jeho neúspěchům na moři ho musel opustit jeho mladý přítel, chlapec, jemuž otec poručil jezdit rybařit s úspěšnějšími rybáři. Stařec sám sebe charakterizuje jako podivného, protože i když už je velmi starý, jeho oči mají stále zvláštní jiskru veselosti.

Jednoho dne se Santiago vydává na moře prolomit své smolné období. Stejně jako ostatní rybáři, i on vyplouvá časně ráno, avšak neplánuje lovit blízko u břehu tak, jako jeho kolegové. Až do úsvitu žene loďku směrem od pobřeží, dokud i nejbližší čluny nevidí jako malé tečky na obzoru. Teprve poté ponoří do hlubin návnady, kterých se však kromě malého tuňáka žádná ryba ani nedotkne.

Stařec už ztrácí naději, když vtom se na jednu udici chytne ryba takovou silou, že málem chatrnou loďku překotí. Zkušený rybář hned pozná, že jde o obrovskou rybu, kterou nelze zabít jednoduše – naváže tedy na udici záložní kotouče šňůry a čeká, až se ryba, která usilovně táhne loďku směrem od pobřeží, unaví, aby ji mohl harpunovat.

Protože nemůže přivázat šňůru k loďce, aby se nepřetrhla, začíná být Santiago, který šňůru drží svými zjizvenými rukama, po pár hodinách unavený a vysílený. Když začíná padat tma, ryba stále táhne stejnou rychlostí a stařec začíná pomalu upadat do mdlob. Sní tedy tuňáka, kterého chytil předtím, a doplní síly vodou, které ale nemá nazbyt.

Souboj starce a ryby pokračuje až do rána a i další den. Ani tak velká ryba však nemůže táhnout loďku věčně, a tak když začne pod loďkou kroužit a snaží se zbavit háku, svitne konečně starci naděje. Po dlouhém a vysilujícím boji se mu konečně podaří rybu zabít harpunou, a když vidí její ohromné rozměry, je mu ihned jasné, že jde o největší rybu, jakou ve svém životě chytil.

Právě kvůli jejím rozměrům a hmotnosti však nemůže rybu naložit na loďku, a tak ji přiváže k boku, nastaví plachtu a vyrazí směrem, v němž doufá, že leží jeho domov, Havana. Stařec má konečně příležitost si odpočinout, ale ne nadlouho – po pár hodinách zaútočí na Santiagovu rybu žraloci, kteří jsou přivábeni vůní krve. Stařec se ale nevzdává a oba žraloky, kterým se podaří velkou část ryby urvat, zabije harpunou. Už v tu chvíli je mu ale jasné, že to nebyli poslední žraloci, které potkal.

A má pravdu, po pár hodinách se mrtvá ryba opět stane terčem útoku žraloků, které se starci opět podaří zabít, avšak při útoku přijde o svou harpunu. Nemíní se však vzdát, a tak k pádlu přiváže nůž a očekává útok dalších žraloků. Ten přijde po chvíli a Santiago svou rybu, z níž už polovinu sežrali žraloci, usilovně brání. Nůž však není stavěný na prolamování žraločích lebek, a tak se rychle zlomí a stařec je najednou bezmocný. Další žraloky se snaží umlátit kyjem, jež má na usmrcování ulovených ryb, ale je to jako boj proti větrným mlýnům – žralokům starcovy zoufalé údery nepůsobí žádnou bolest a z ryby ohlodají poslední kousky masa.

Po pár hodinách Santiago konečně dorazí do noční Havany, ale pouze s kostrou obrovské ryby. Dobelhá se do své chatrče, kde okamžitě upadne do hlubokého spánku, ze kterého ho probere až chlapec, který o něj měl strach a je nesmírně rád, že ho vidí v jeho posteli vystlané novinami.

Chlapec pláče, zatímco mu stařec vypráví příběh uplynulých tří dnů. Kolem starcovy loďky se zatím shromáždí dav, který obdivuje kostru obrovského marlína, který se povaluje na pláži.

Autor zde ukazuje jak dokonalé splynutí člověka s přírodou (stařec s rybou – vnímá ji jako sobě rovnou), tak úžasnou vytrvalost starce, který při lovení nepolevuje ani tehdy, když už vyčerpáním upadá do mdlob, a také ukazuje, že odhodlanost nás vždy dovede k vytyčenému cíli.

O díle

- **Žánr a vydání**
 - **Podoba díla:** novela (kratší próza) psaná průměrně dlouhými kapitolami, v původním americkém vydání tvoří text zhruba 27 kapitol.
 - **První uveřejnění:** v magazínu *Life* – 1. září a 8. října 1952 (rozděleno do dvou částí).
 - **Knižní vydání:** Charles Scribner's Sons, listopad 1952.
- **Prostředí a časová situace**
 - **Místo děje:** pobřežní vesnička Cojímar u Havany na Kubě.
 - **Čas:** neupřesněno, přibližně 50. léta 20. století, v období po druhé světové válce.
- **Hlavní postavy**
 - **Santiago:** starý kubánský rybář, zručný, houževnatý, ale v očích sousedů „smolař“ (84 dní bez úlovku).
 - **Manolín:** mladý chlapec, který Santiaga obdivuje, stará se o něj a učí se od něj rybářskému umění.

- **Témata a motivy**
 - **Člověk vs. příroda:** boj starce s obrovským marlínem a následný střet s žraloky.
 - **Vytrvalost a důstojnost:** Santiagoova nepoddajnost a hrdost i po selhání úlovku.
 - **Samota a přátelství:** izolace na moři kontrastuje s poutem ke chlapci Manolínovi.
 - **Smysl lidské existence:** reflexe hodnoty úsilí, síly ducha a životních zákonitostí.
- **Stylistické prostředky**
 - **„Ledovcová teorie“:** úsporný styl, povrch textu předává jen část významů, zbytek je skryt („iceberg“).
 - **Krátké věty a dialogy:** strohé popisy, přímé řeči, minimum zbytečných adjektiv.
 - **Opakování motivů:** vracející se obrazy moře, rybářských náčiní, mečounova boje – posilují epický ráz.
- **Symbolika**
 - **Marlín:** symbol velkého cíle, který stojí za obětí a bolest.
 - **Žraloci:** krutost osudu a destruktivní síly světa.
 - **Moře:** zároveň zdroj živobytí i protějšek lidské osamělosti.
 - **Lvi na pláži:** Santiagovy sny o mládí a nekonečné síle.
- **Narativní perspektiva**
 - **Vypravěč:** třetí osoba, soustředěná na vnitřní prožitky Santiaga, střídá se popis děje a útržky jeho vzpomínek.
- **Kritické přijetí a ocenění**
 - **Pulitzer Prize (1953):** ocenění pro novely, které výrazně přispěly k literatuře.
 - **Nobelova cena za literaturu (1954):** udělena (částečně) díky významu *Starce a moří*.
 - **Oživení Hemingwayovy kariéry:** po kontroverzních románech 30. let přinesl návrat úspěchu.
- **Význam díla**
 - **Univerzální příběh:** přímý přenos témat boje, víry a pádu do jakéhokoli kulturního prostředí.
 - **Mistr úsporného jazyka:** vliv na generace autorů, kteří hledají sílu v jednoduchosti.
 - **Trvalá inspirace:** dodnes vnímáno jako vzor „čisté prózy“ a symbol lidské vytrvalosti.